

Rodina, domov a ich premeny v súčasnosti

Dorota Kopasová

VÚDPaP, Bratislava, Slovensko

kopasova@vudpap.sk,

kopasova@inethome.sk

Abstrakt

Rodina je pre dieťa modelom ľudských vzťahov, podľa ktorých bude ono v budúcnosti nadväzovať svoje vzťahy. Rodina poskytuje dieťaťu pocit istoty, bezpečia a zázemia. Je to preto, lebo členovia rodiny zotrúvajú pri dieťati pokiaľ dospeje a my, všetci ostatní, prichádzame a odchádzame. Meníme sa. Navyše, otec je pre dieťa mužským vzorom identifikácie správania a matka ženským vzorom identifikácie správania. Súrodenci vhodne dopĺňajú túto konšteláciu a takisto i starí rodičia. Analýzu príčin psychických problémov detí v súčasnosti priblížime na výbere N= 26 detí. Ide o balbuties, neurotické prejavy správania, súrodenecké vzťahy, elitu v športe, nadpriemerne intelektovo vyspelé deti, bigotne nábožensky založenú rodinu a pod. Vznik týchto nevhodných prejavov správania detí zapríčiňujú veľakrát rodičia. Aké sú motívy, ktoré k tomu vedú rodičov? Konfliktní rodičia; rozvedené rodiny alebo v rozvodovom konaní; rodiny túžiace na prvom mieste po mamone; skoré zamestnávajú matiek; pri narodení druhého dieťaťa umiestnenie staršieho, dvojročného dieťaťa do jasiel; vyberanie mimoškolských aktivít dieťaťa podľa predstáv rodičov a nie podľa túžob dieťaťa; tvrdosť rodičov; predčasné odstavenie dieťaťa od kojenia; predĺžené nosenie „pampersiek“; školská neúspešnosť a pod.

Kľúčové slová: Rodina, dieťa, domov, rodičia, súčasnosť

Úvod

Rodina je pre dieťa modelom ľudských vzťahov, podľa ktorých bude v budúcnosti nadväzovať svoje vzťahy. Rodina poskytuje dieťaťu pocit istoty, bezpečia a zázemia. Je to preto, lebo členovia rodiny zotrúvajú pri dieťati pokiaľ dospeje a my, všetci ostatní, prichádzame a odchádzame. Meníme sa. Navyše, otec je pre dieťa mužským vzorom identifikácie správania a matka ženským vzorom identifikácie správania. Súrodenci vhodne dopĺňajú túto konšteláciu a takisto i starí rodičia (Kopasová, 1992).

Trhový mechanizmus, nastupujúci u nás po roku 1989, okrem mnohých pozitív, priniesol i agresivitu, dravosť, násilie, aroganciu. Je pravdou, že niektorí ľudia sa s týmito javmi veľmi rýchlo vyrovnávali, ba priam stotožnili, ale mnohí sa s nimi vyrovnat' nevedia. S podobnými negatívnymi skutočnosťami sa stretávajú i v iných krajinách. Východisko pre ich riešenie vidia napr. v Amerike a v Katalánsku, v rozvíjaní prosociálneho správania intervenčnými programami rozvíjania prosociálneho správania už u detí predškolského veku až po dospelosť.

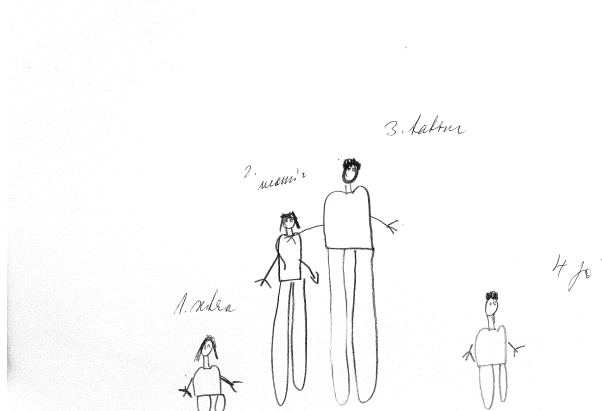
Pred novembrom 1989 sa úskalia rodinnej výchovy prejavovali najmä v nasledujúcich situáciách:

1. keď dieťa stále musí, alebo nesmie;
2. keď má dieťa stelesniť sny svojich rodičov;

3. keď má byť dieťa vždy a všade perfektné;
4. keď sa má dieťa samo za seba hanbiť;
5. keď má byť dieťa neustále ochraňované pred zlým svetom;
6. keď raz tak a potom zasa tak;
7. keď platí – dieťa je náš pán;
8. keď jeden rodič chce to a druhý iné;
9. keď je dieťa vždy zlé (Pogády, 1993).

Po novembri 1989 vystúpila do popredia najmä emocionálna nesaturovanosť detí v rodine. Jej elimináciu v prvom rade vyžaduje štýl výchovy uplatnením pozitívnej motivácie a pochvaly, podporené dôslednosťou a trpezlivosťou (Tatzer, 2003). Napríklad rodičia 13ročného chlapca sú vo vzájomnom vzťahu neustále v extrémnych polohách. Uplatňujú navyše výchovu iba trestom, bitkou, pokarhaním, dávaním „zaracha“. U chlapca sa prejavila školská neúspešnosť, obezita – v dôsledku uspokojovania sa biologickými potrebami, klamstvo, krádeže, atď. A rodičia mu neustále dávajú za vzor mladšiu sestru. Obrázok 1 jasne ukazuje jeho postavenie v rodine. Sestru kreslí prvú, čím zdôrazňuje jej dominantné postavenie v rodine. Sestra je navyše pod ochranou matky. Samostatnú skupinu, prepojenú vzťahom, tvorí matka a otec. Posledného nakreslil chlapec sám seba. Dosť vzdialený od ostatných členov rodiny.

Obrázok č. 1

Výsledky výskumov odhaľujú, že až 25% skúmaných detí má hierarchiu hodnôt posunutú a neprevláda u nich túžba po identifikácii s človekom, ktorý je dieťaťu blízky, ale skôr snaha byť bohatý a silný, aby sa ho druhí ľudia báli.

Zdá sa, že trhový mechanizmus, súkromné podnikanie, zabezpečovanie financií pre rodinu, zaberá stále viac času rodičom. Čo je vážne, oberá rodičov o čas, ktorý by mali venovať deťom.

U 20% skúmaných detí sme zistili slovnú zásobu v materinskom, slovenskom jazyku, zníženú vzhľadom na priemer populácie našich detí v danom veku. Skúmali sme príčiny tohto javu. Zistili sme, že týmto deťom rodičia nečítajú rozprávky a málo s nimi komunikujú.

Dieťaťu treba čítať rozprávky i rozprávať rozprávky. Rozprávať sa s ním pri akejkol'vek činnosti dospelého či dieťaťa, rozprávať mu príbehy z vlastného života, či už v priebehu dňa, ale aj večer, pred spaním. Tam už patria ako neodmysliteľná súčasť večerného rituálu dieťaťa. A nejde len o rozprávku či slovnú zásobu. Ide o vzájomný, ľudský, hlboko emocionálne podfarbený vzťah dieťa – dospelý, o situáciu, keď dospelý (rodič), patrí iba dieťaťu a naopak. Ide o okamih, kedy sa formuje hierarchia hodnôt dieťaťa.

Analýzu príčin psychických problémov detí v súčasnosti priblížime na výbere detí N=26 v širokom vekovom rozpätí, od 2. rokov do 18. rokov. Ide o deti s prejavmi balbuties, s neurotickými prejavmi správania, súrodenecké vzťahy, elitu v športe, nadpriemerne intelektovo vyspelé deti, bigotne nábožensky založenú rodinu a pod. Vznik týchto nevhodných a nežiadúcich prejavov správania zapríčiňujú veľakrát samotní rodičia. Aké sú motívy, ktoré k tomu vedú rodičov? Konfliktní rodičia; rozvedené rodiny alebo rodičia v rozvodovom konaní; rodiny túžiace na prvom mieste po mamone; skoré zamestnávajú sa matiek; pri narodení druhého dieťaťa umiestnenie staršieho, dvojročného dieťaťa do jasiel'; vyberanie mimoškolských aktivít dieťaťa podľa predstáv rodičov a nie podľa túžob dieťaťa; tvrdosť rodičov; predčasné dostavenie dieťaťa od kojenia; predĺžené nosenie „pampersiek“ školská neúspešnosť a pod.

Znižuje sa veková hranica detí s prejavmi balbuties už na dva roky fyzického veku dieťaťa. Ide o deti s nadpriemernou úrovňou intelektu, ale rodičia od nich vyžadujú neadekvátne správanie. Dávajú ich dvojročné do jasiel', hoci matka je na materskej dovolenke s druhým dieťaťom. Matka zdôvodňuje svoje rozhodnutie tvrdením, že sa chce venovať naplno druhému dieťaťu. Balbuties sa často prejavuje aj u dospievajúcich. Napr. u 16ročnej dospievajúcej dievčiny ako reakcia na napäté vzťahy medzi rodičmi (otec má frajerku).

Neurotické prejavy správania sa často prejavujú u detí – jedináčikov, kde je väčšinou zvýšená citová väzba na rodičov a nechcú navštevovať materskú školu. Odmietajú jesť v materskej škole, alebo sú ochotní jesť iba kašovitú stravu, plačú, nespia, prejavujú sa ako chorí, aby nemuseli ísť do materskej školy. Správajú sa negativisticky. Tento stav je zvyčajne dlhodobý. Jedináčik s neurotickými prejavmi správania – vracanie, plač, odmietanie MŠ. Jedenie len kašovitej stravy. Chce byť doma s mamou. Má 4 roky. A mama robí vychovávateľku na tej ZŠ, kde je i MŠ. Chlapček sa nechce o mamu deliť s ostatnými deťmi. Neurotické prejavy správania sa prejavujú nielen u detí, ktorí boli dlhší čas jedináčikovia, ale čo je zaujímavé, aj u dvojčiat, kde ide o rivalitu, kto bude úspešnejší, lepší. Negativisticky ladený chlapec s nadpriemernou úrovňou inteligencie – zameraný najmä na negovanie dvoch mladších súrodencov, ktorí zamestnávajú rodičov. Inklinujúci, aby zaujal pozornosť rodičov, k dyslexii a dysgrafii. Neurotické prejavy správania sa prejavujú aj v období dospievania, keď dieťa cíti, že nespĺňa očakávania rodičov a nerozhoduje sa podľa vlastných úvah, ale robí len to, čo očakávajú rodičia.

Ďalší problémový okruh tvoria deti, z ktorých rodičia chcú mať elitných športovcov, ale potom, v dôsledku toho, je ich školská úspešnosť veľmi nízka. A potom vznikajú napätia.

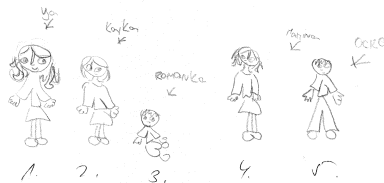
Nadpriemerne intelektovo vyspelé deti sú veľakrát negativistické, až voči celému svetu.

Aj bigotne nábožensky založené rodiny (najmä katolícke), majú svoje problémy. Počet detí v rodine je vyšší, ako je priemer v našej spoločnosti. Zvyčajne ide o tri až päť detí v rodine v relatívne

krátkom čase. Starostlivosť o deti zabezpečuje matka, ktorá to jednoducho fyzicky nezvláda a otec finančne zabezpečuje rodinu. Ide o klasický model rodiny. Prejavuje sa to súbojom medzi súrodencami, neúspešnosťou v škole, prípadne ide o matku, ktorá sa sama stará o 5 detí, lebo viera v Boha jej nedovoľuje rozvod. Prejavujú sa neurotické prejavy správania; negativizmus, prejavujú sa neurotické prejavy správania; vracanie; príliš skoré očakávanie samostatnosti detí; delegovanie zodpovednosti za mladšie deti na starších súrodencov a pod. A to všetko u detí, ktoré majú predpoklady byť úspešné.

Obrázok č. 2 znázorňuje vnímanie rodiny najstaršej dcéry s tromi deťmi. Kresba je s neurotickými prejavmi správania.

Obrázok č. 2

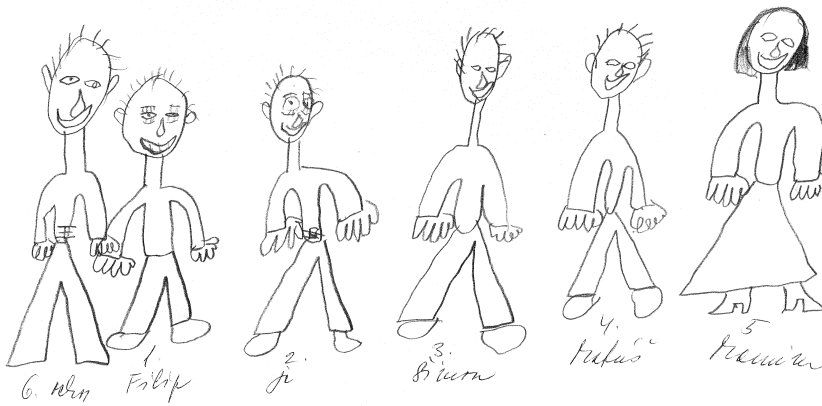
Obrázok č. 3 znázorňuje vnímanie tej istej rodiny v poradí druhej dcéry. K najmladšej sestre nemá žiaden vzťah. Je bez tváre.

Obrázok č. 4 znázorňuje vnímanie svojej rodiny najstaršieho syna v rodine – zo štyroch chlapcov. Neurotické prejavy správania, ale jasná inklinácia, síce z oboch strán, k rodičom.

Obrázok č. 5 znázorňuje vnímanie tej istej rodiny druhého v poradí narodeného chlapca. Iba najmladší je emocionálne sýtený – otcom.

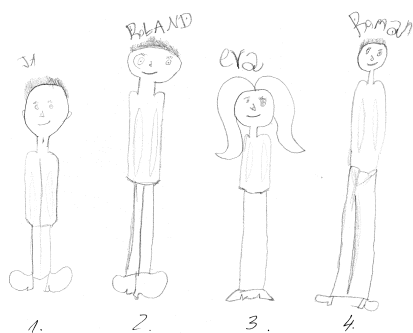
Obrázok č. 6 znázorňuje kresbu rodiny s piatimi synmi, kde s nimi žije iba matka. Syn v túžbe po prítomnosti otca, nakreslil aj otca. Kresba s neurotickými prejavmi správania. Emocionálne nesaturovaný vo vzťahu dieťa – rodičia.

Druhou stránkou mince je chlapec z rodiny jehovistov, ktorý reaguje negativisticky, agresívne, v škole i doma, niekedy aj s plačom, pretože sa vnútorne nemôže zmieriť s tým, že nesmie oslavovať meniny, narodeniny, či Vianoce, Veľkú noc, zúčastniť sa osobne klasickej veľkonočnej šibačky, či dostávať darčeky, ako to robia jeho spolužiaci a tým sa stáva outsiderom medzi nimi. Podľa vyjadrenia rodičov, vraj nesmie porušiť zásady viery. Trpí a nevhodne na to reaguje.

Konfliktné rodičovské vzťahy, rozvedené rodiny, majú tiež svoje špecifiká. 13. ročný chlapec má otca vo väzení kvôli tunelovaniu a nevie sa s tým zmieriť. V putách deportovali jeho otca i celú rodinu na Slovensko. Nastali problémy v škole, negativizmus voči celému svetu. Členovia rodiny bez citového vzťahu. Obrázok č. 7 to dokumentuje.

Obrázok č. 7

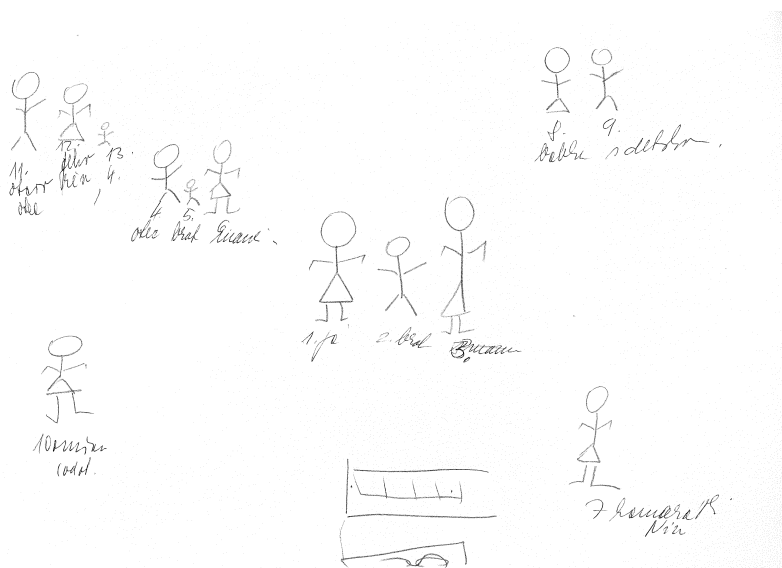

Matka ďalšieho chlapca (FV= 8, 00) chodí opatrovať starých ľudí do Francúska – na dva týždne v mesiaci, aby finančne zabezpečila rodinu a chlapec má neurotické prejavy správania – vracia, má bolesti brucha a hlavy.

Pri autonehode zomrel otec chlapca, keď mal 1 rok. V súčasnosti má chlapec 9 rokov. Starí rodičia z oboch strán i matka ho tzv. „opičou“ láskou rozmaznávajú, aby mu nahradili stratu otca. Matka má priateľa, ktorého ale syn nechce akceptovať, žiarli na neho a nechce ani kúsok mamy uvoľniť pre neho. Chlapec je negativistický, agresívny v škole i doma.

Kresba rodiny dievčaťa, obrázok č. 8, z osemročného gymnázia (FV= 16, 00), jednoznačne definuje rozvedenú rodinu – nemá žiadny vzťah k nikomu. Prázdne tváre všetkých. Neurotické prejavy správania, negativizmus. Konštelácie rodinných skupín sú veľmi zaujímavé a zároveň smutné. Jednu – prvú skupinu – tvorí ona, mladší nevlastný brat a mama, ktorí spolu žijú. Druhú skupinu tvorí jej rozvedený otec s novou rodinou – s druhou manželkou a medzi nimi je jej druhý nevlastný brat. Potom nasleduje kamarátka – sama. Potom ďalšia skupina – babka a dedko – mamini rodičia. Potom rozvedená omama – mama otca. A napokon poslednú skupinu tvorí otcov otec – opapa, s druhou manželkou a 4. ročným synom.

Obrázok č. 8

V súčasnosti je módnym trendom mnohých rodín túžba po mamone a úspešnosti v práci na pracovisku. Znázorňuje to obrázok č. 9., manželia, obaja lekári, nemajú čas, aby sa venovali dieťaťu. Zrazu je tu školská neúspešnosť negativizmus, klamstvo, agresia, hoci chlapec má predpoklady na úspešné zaradenie do života. A kresba rodiny dokresľuje realitu rodiny – zvlášť je nakreslená dvojica rodičov a zvlášť dvojica oboch detí.

Túžba po zamestnaní oboch rodičov u ďalšieho chlapca je u matky v popredí, napriek tomu, že by bolo lepšie, aby ešte so 4-ročným dieťaťom bola doma.

Alebo sú obaja rodičia hluchonemí, ale majú to šťastie, že majú zdravé dieťa, ale sami nezvládajú jeho školskú úspešnosť, a tak potrebovali psychologickú pomoc.

Psychológia je totiž veda, povolanie, aj podnet k zlepšeniu života. V tom nachádzame jej zmysel, konštatuje I. Štúr (2006). Poznať svoje možnosti aj obmedzenia, porozumieť prežívaniu aj správaniu, aby sme mohli lepšie naplniť svoj pozemský čas.

Vyznať sa v deťoch predpokladá byť s nimi v živom styku, styku rozumejúcom a chápaním, ktorým ich získame pre aktívnu spoluúčasť na rozvíjaní ich vlastnej osobnosti. Ale ktorým zaväzujeme sami seba k vlastnému sebazdokonaleniu. A i to je k výchove toho druhého, t. j. dieťaťa, nevyhnutné.

Psychologická starostlivosť o deti s týmito problémami prináša pozitívne výsledky a eliminovanie negatívnych prejavov správania detí.

Literatúra

Kopasová, D. Dieťa predškolského veku a jeho hierarchia hodnôt z hľadiska zdravého vývinu a rozvoja osobnosti. In *Dieťa v ohrození II. Ochrana a prevencia, Slovenská sekcia. Defence for Children International* [zborník konferencie]. Bratislava, 1992, s. 105 – 108.

Pogády, J.; Nociar, A.; Mečíř, J.; Janotová, D. *Detská kresba v diagnostike a v liečbe*. Bratislava : SAP, 1993.

Štúr, I. *Metamorfózy života. Diferenciálna psychológia ľudského vývinu*. Pre Procter and Gamble, spol. s r.o., vydal Durlák tlačiareň a kníhviazačstvo. Bratislava 2006.

Tatzer, E.; Erhard, R. *Kresby a zázraky detí*. Bratislava : Atelier Kräftner Wien, 2003.